

Bernat Desclot

Visat núm. 6
(octubre 2008)

Bernat Desclot que des de mitjan segle XIX gaudeix de la fama d'historiador objectiu, a la seva *Crònica* proporciona una visió laica i cavalleresca de la història dels reis catalans de la Corona d'Aragó, tot mostrant una notable capacitat d'aprofitar llegendes i inventar mites històrics. A més de la rigorosa utilització de documents d'arxiu i de prestar fidel paraula a la propaganda reial, la seva interpretació del rei Pere II és també alhora crítica, en alguns aspectes, i conté una forta càrrega literària i exemplar.

La *Crònica* de Desclot va ser escrita en dues etapes: entre 1280 i 1286 el cronista dóna forma a la primera redacció del text; entre 1286 i 1288 la revisa corregint-ne, en alguns casos, els plantejaments i la informació i, sobretot, afegint-hi més notícies, aprofitant els materials que li eren desconeguts. Tanmateix, aquesta obra de revisió es va interrompre al capítol 130, a causa, molt possiblement, de la mort de l'autor. Encara parcialment inèdita la primera redacció, la que es llegeix comunament és la segona, tot i que des del capítol 131 fins al final totes dues presenten el mateix text.

Els protagonistes de la *Crònica* de Desclot en són quatre: el Bon Comte de Barcelona, Pere I, Jaume I i, finalment, Pere II, entre els quals, els últims dos monarques hi apareixen especialment destacats. La figura clau per a Desclot, en la seva elaboració historiogràfica d'un passat mític ben disfressat d'històric, és la del Bon Comte de Barcelona, hàbil mescla de pare i fill, Ramon Berenguer III i IV, figura que és el capítol conclusiu de la història comtal, i el digne fundador de la història reial. El Bon Comte apareix en tres episodis: en el primer, que té com a tema l'obtenció d'Aragó; en el segon, que tracta de l'emperadriu d'Alemanya; i, finalment, en el tercer, que insereix quan, parlant dels preparatius de l'expedició a Mallorca de Jaume I, es recorda la precedent conquesta de l'illa, sempre per part del Bon Comte de Barcelona entre 1114 i 1115.

El de Pere I, contràriament, no és un retrat completament reeixit, no és un rei que es fixi a la memòria de manera indeleble, però és un rei del tot positiu (ja que el cronista ha manipulat les seves fonts per accentuar les característiques cavalleresques del rei i difuminar-ne els fracassos o els punts foscos), rei que, tot i no conquerir res per als seus estats, es va comportar d'acord amb les exigències d'una nissaga de reis d'alt llinatge i de conqueridors, nobles i cavallers, que van acomplir grans fets sobre els sarraïns amb la gran victòria de les Naves de Tolosa (el dia 16 de juliol de 1212), en que s'atribueix al rei Pere I gairebé tot el mèrit de la victòria.

A la part central del seu text, Desclot es troba davant la difícil tasca d'acceptar el paper fonamental de Jaume I com a nou creador, com a vertader heroi del casal, i com a tal autoexaltat pel *Llibre dels fets*. Però, alhora, ha de reduir-lo a les coordenades més laiques i cavalleresques de la seva crònica

—Desclot no recorre mai a la providència com a manera d'interpretació general, tret que el distingeix profundament de bona part dels altres historiadors, sobretot de Jaume I, Muntaner i Pere III. Una manera, aquesta de Desclot, d'acceptar, a fi de comptes, la visió proporcionada pel mateix Jaume I com a impulsor de les noves glòries de la monarquia, atorgant-li el paper preeminent que efectivament tenia, utilitzant, més que les afirmacions explícites i directes, la retòrica i els models literaris (desenvolupant, per exemple, la llegenda del naixement del rei en sentit novel·lesc), és a dir ideals laics, cavallerescos i tradicionals (com resulta evident de la descripció del monarca, única en tota la *Crònica*, tan influenciada per estereotips literaris). Res, en conclusió, ni de la religiositat que el mateix Jaume s'atribueix amb la constant protecció per part de la Providència, ni de la seva posició de creador del nou estat des del no res. Al contrari, un rei ben laic i cortès que és baula, històrica i ideal d'una llarga i il·lustre cadena, tot i reconèixer-ne el seu paper determinant en les conquestes de Mallorca i de València.

A diferència de totes les altres, la part de la *Crònica* de la qual és objecte Jaume I és organitzada com una vertadera biografia, i crec que aquesta peculiaritat es deu exactament a l'existència del *Llibre dels fets*, que confirma la dependència, també estructural, de Desclot respecte a les seves fonts escrites.

Un fet que sobta, doncs, és el del retorn, pel que fa a Pere II, a l'absència d'un model narratiu biogràficament estructurat, ja que, pel que sembla, Desclot es va veure obligat a organitzar el seu discurs, en bona mesura, per la mateixa evolució dels esdeveniments, sense poder o voler fer servir cap model. En la segona redacció, Desclot emfatitza alguns detalls en presentar-nos l'acció del rei per tal de confeccionar, amb més matisos i consistència, la figura de Pere II com a rei modèlic. Potser se n'havia de corregir la imatge de rei impulsiu i agosarat, imatge que encara podia anar bé quan era infant, però que encaixava malament amb les responsabilitats d'un rei que havia de ser savi i prudent. S'havia d'aprofundir, també, en les comparacions entre Pere i el seu pare, que d'aquestes mateixes virtuts n'era molt dotat, i que, amb molta autocomplaença, se n'havia declarat possessor al *Llibre dels fets*. Exaltació modèlica del rei Pere, doncs, també en referència a Jaume I, i a més elements per al seu *speculum principum* i per a la teorització política.

Hem de considerar, però, el caràcter del rei Pere i, sobretot, el tractament que en fa el cronista, perquè es podria dir que bona part del plantejament global de la *Crònica*, particularment en la remodelació operada en la segona redacció, prové justament de la necessitat de trobar una explicació i una raó a aquest caràcter, en especial manera a un acte del rei, tan incompreensible i injustificable, per Desclot com pels seus contemporanis, com era el desafiament de Bordeus. Aquest episodi, començat pel novembre de 1282 i que havia de dur el rei Pere i Carles d'Anjou a enfrontar-se en duel en una lliça aparellada a la ciutat de Bordeus, sembla aparentment secundari, i, tanmateix, assoleix un paper central en la construcció ideològica i també literària del text.

Per altra banda, el retrat del rei presenta també algun aspecte negatiu, com és la descurança, en algunes fases, en dur endavant les activitats bèl·liques contra els invasors francesos; tret que Desclot corregeix presentant-nos una tendència del rei a l'autocrítica i a demanar disculpes als seus súbdits, i en part juntament, amb aquestes, la seva misericòrdia. Aspectes que contrasten fortament amb el caràcter del rei que, al contrari, des de sempre era prou autoritari i confiat, tal com el podem imaginar per altres fonts i per la seva conducta en les operacions militars.

En síntesi s'ha de dir que, tot i no dibuixar un retrat complet del rei Pere, ni organitzat, com el del seu pare, en forma d'autobiografia, dedica molta atenció i cura a delinear-ne la personalitat i el caràcter. I, això, més de cara a la construcció d'un rei modèlic, que no pas a deixar-nos una prova de la seva vertadera personalitat. Hem de veure, doncs, Desclot no sols com un bon historiador professional i font de primera importància pels esdeveniments que relata, sinó també com a un gran inventor de llegendes i mites. I, d'aquests, el més important i durador de tots és, possiblement, el

'seu' rei Pere, entregat a la història posterior com a mite, prou diferent del rei Pere històric.